

שבועות חלק ב'

עשרת הדברות, ההכנה לחג השבועות, מגילת רות ומנהגי החג

שיעור השני על חג השבועות מתמקד בעשרת הדברות, בהכנות לקבלת התורה, במגילת רות, ובמנהגי החג, שהם לימוד תורה במשך כל הלילה ואכילת מאכלי חלב.

בשיעור נבדוק את השאלות הבאות:

- מדוע ניתנו עשרת הדברות בהר סיני?
- מדוע מהווה ההכנה ציר מרכזי בחוויית החג וכיצד מתכוננים?
- מה הייתה המהות הייחודית של רות, שבעטיה אנו קוראים את מגילת רות?
- מדוע אנו לומדים תורה במשך כל הלילה, אוכלים מאכלי חלב ומקשטים את בית הכנסת בירק?

מבנה השיעור

הקדמה: מורשתו של עם ישראל

חלק ראשון:

עשרת הדברות

פרק א. מהם עשרת הדברות

פרק ב. מדוע נתן ה' את עשרת הדברות על הר סיני?

פרק ג. עשרת הדברות מכילים את כל המצוות

חלק שני:

ההכנה לקבלת התורה בחג השבועות

פרק א. המסגרת של ספירת העומר ומתן תורה

פרק ב. חיזוק לימוד התורה

פרק ג. תיקון המידות

פרק ד. יצירת אחדות יהודית

חלק שלישי:

מגילת רות

פרק א. מדוע אנו קוראים את מגילת רות בשבועות?

פרק ב. רות – הדגמה לאדם המקבל עליו עול תורה

פרק ג. אישור לייחוסו של דוד המלך

חלק רביעי:

מנהגי חג השבועות

פרק א. לימוד תורה במשך כל הלילה

פרק ב. אכילת מאכלי חלב

פרק ג. קישוט בית הכנסת בירק

הקדמה: מורשתו של עם ישראל

מהו ייחודו של עם ישראל? מאפיין אחד המגדיר את העם הוא שלפני מעל 3,300 שנה, גילה אלוקים את רצונו לעם ישראל כולו, שמנה כשניים וחצי מיליון איש, בהתגלות בהר סיני. אחר כך לימד ה' את משה את התורה כולה והורה לו ללמדה לכל העם, על מנת שיקיימו אותה ויעבירו אותה מדור לדור.

אגודת רבנים חיפשה בית מלון שבו תוכל לקיים סמינריון. הצוות הגיע למקום שהתאים לצרכי האגודה ומחירו היה סביר, ולכן ביקש לשריין את התאריך. אך ברגע האחרון, התגלעה מחלוקת עם צוות המטבח של בית המלון. לשם קיום האירוע, נדרש כי ל'רב המכשיר' תהיה שליטה מלאה במטבח על מנת להבטיח כי כל המזון באירוע יהיה כשר. אם כלי אחד בלבד מכלי המטבח הרגילים יתערבב בכלים הכשרים, כשרותו המהודרת של האירוע תעמוד בסימן שאלה. צוות המטבח של המלון נעלב. ואז הסביר הרב: "זה לא משהו שלנו, שנוכל לשאת ולתת עליו. אנחנו נוהגים כך כבר 3,300 שנה."

"3,300 שנה!" נרתע הטבח. "זה משהו אחר... אני לא מוכן להיות זה שינתק שלשלת כזאת!"
(מתוך I Wouldn't Want to Be the One to Break That Chain!, כתב הרב לייבל לאם, Torah.org).

התורה היא מתנה מופלאה ועילאית, מורשת נשגבה, ואין זה פשוט כלל להיות נושאה. קיום מצוות התורה – שכרו בצדו, אך גם נדרשת לו מסירות רבה. קבלת התורה אינה עניין של מה בכך; היא דורשת הכנה והבנה של המשימה הכרוכה בה. בשבועות, ניתנת לנו ההזדמנות להציץ בגדלותה של תורה ולהעריך נכונה את תפקידנו כעם אשר ניתנה לו תורה.

חלק ראשון: עשרת הדברות

עשרת הדברות הם מרכזה של קריאת התורה ביום הראשון של שבועות. במעמד הר סיני, שמע עם ישראל כולו, כשניים וחצי מיליון איש, כיצד "אמר" אלוקים את עשרת הדברות. ה' אף חקק את עשרת הדברות על שני לוחות אבן ומשה הוריד אותם מהר סיני בשבעה עשר בתמוז, אך שבר אותם כאשר ראה את עגל הזהב. לאחר מכן נצטווה משה לחקוק את עשרת הדברות על שני לוחות אבן חדשים והוא הביא אותם לעם ישראל ביום הכיפורים.

פרק א. מהם עשרת הדברות?

1. שמות כ:ב-יד – עשרת הדברות

- (א) אֲנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים:
(ב) לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי:
(ג) לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹן:
(ד) זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ:
(ה) כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ:
(ו) לֹא תִרְצַח:
(ז) לֹא תִנְאָף:
(ח) לֹא תִגְנוֹב:
(ט) לֹא תַעֲנֶה בְרֵעֶךָ עַד שֶׁקֶר:
(י) לֹא תִחְמַד:

על אף שרבים מעשרת הדברות נראים מובנים, כדאי להבהיר מספר נקודות על מנת שנוכל לרכוש הבנה בסיסית לגבי הדברות כולם.

הדבֵר הראשון, במיוחד, דורש הסבר מסוים. על פניו, נדמה כי מדובר בהצהרה על עובדה ולא בציווי כלל. אף על פי כן, מסבירים חכמינו כי הצהרה זו היא למעשה מצווה: המצווה להאמין באלוקים.

2. ספר החינוך, מצוה כה – הדבֵר הראשון מתוך עשרת הדברות דורש כי נאמין במציאות הא-ל ובתפקידו ביציאת מצרים.

להאמין שיש לעולם אלוך אחד שהמציא כל הנמצא, ומכחו וחפצו היה כל מה שהוא ושהיה ושיהיה לעדי עד, וכי הוא הוציאנו מארץ מצרים ונתן לנו את התורה. שנאמר בתחילת נתינת התורה "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים" וכו' ופירושו כאילו אמר תדעו ותאמינו שיש לעולם אלוך כי מֵלֵת אנכי תוֹרָה על המציאות. ואשר אמר "אשר הוצאתיך" וכו' לומר שלא יפתה לבבכם לקחת ענין צאתכם מעבודת מצרים ומכות המצרים דרך מקרה אלא דעו אנכי הוא שהוצאתי אתכם בחפץ ובהשגחה כמו שהבטיח לאבותינו אברהם יצחק ויעקב.

3. מבוסס על הרב יששכר פראנד, Listen to Your Messages, ארטסקרול, עמ' 60-61 – השיבותם של עשרת הדברות.

הציווי הראשון – "אנכי ה' אלקיך". אמונה בה' היא הבסיס של דתנו. הציווי השני, "לא יהיה לך אלהים אחרים". מובן אם כן, כי אין לעבוד עבודת אלילים. השלישי – "לא תשא את שם ה' אלקיך לשוא" – חיוני לתת כבוד לשם האלוקים. הרביעי – השבת. באמצעות שמירת השבת וקידושה, אנו מעידים כי ה' ברא את העולם בשישה ימים. זוהי תמצית אמונתנו. כיבוד הורים – הדבֵר החמישי מעצב אותנו כך שנודה למקור המיטיב עמנו, תחושה אשר מתועלת בסופו של דבר למערכת היחסים שלנו עם ה'.

רצח. ניאוף. גניבה (חטיפה – ראה להלן). מסירת עדות שקר. כל אלה הם אנטי-תזה לאמונה בבורא המיטיב אשר מצווה על סדר חברתי וצדק מוסרי. העשירי – "לא תחמוד" – קנאה. אל תחמוד את אשת רעך או את חמורו או כל דבר מחפציו. זהו עיקרון יסודי ביהדות (ראה הסבר להלן).

לפי מסורת חז"ל, אין להבין כפשוטו את הדבֵר "לא תגנב". חכמינו מלמדים אותנו כי הדבֵר השמיני מתייחס לאיסור חטיפת אדם. התורה כמובן אוסרת גזל רכוש, אך איסור זה מופיע במקום אחר.

4. רש"י, שמות כ"ג – הפסוק בעשרת הדברות האוסר על גנבה מתייחס לחטיפה.

לא תגנוב – בגונב נפשות הכתוב מדבר. לא תגנובו – בגונב ממון.

יש לבחון גם את הדבֵר העשירי האוסר על חמדה. נוכל להבין מדוע נכללו איסורים כגון רצח, ניאוף וכדו' בעשרת הדברות, הרי אלה הן עברות חמורות. כיצד מתאימה קנאה לתמונה? מצוות רבות לא נכללו בעשרת הדברות; מהו ייחודה של מצווה זו?

5. אבי עזר, שמות כ"ד – המצווה "לא תחמוד" מופיעה בסיומן של עשרת הדברות משום שהמדה היא השורש לחטאים רבים.

ולדעתי נראה בציווי לא תחמוד וכן לא תתאוה, שהמה באים בסוף הדברות, כמו מוכיח חכם על אוזן שומעת, מזהיר תחלה הפרטים ואחר כן כולל בסוף ענין אחד הכולל כל הפרטים, וכשנשמר מהכלל אשר מזהיר בסוף נשמר מכל הפרטים. כי ידוע דעיקר רוב עבירות באים מחמוד ממון או חמוד זנות, וטרם עובר עבירה חומד בלבו תכלית ממון המגיע ממנה, כמו עדות שוא ושקר ושבועת שקר ועשות מלאכה בשבת ורצוח, וכן מחמת חמדת ממון פוגע בכבוד יולדיו, ולפעמים עובד עבודה זרה למצוא חן בעיני העובדים לפרנס אותו...

יש סיבה נוספת, מרכזית, שבטעיה כלול האיסור על חמדה בעשרת הדברות.

6. הרב יששכר פראנד, An Offer You Can't Refuse, ארטסקרול, עמ' 54-55 – שורש הקנאה הוא העדר אמונה בה'.

בספרו "אבן שלמה" מציין הגאון מווילנא כי "לא תחמוד" כולל את כל המצוות כולן. חמדה היא שורש כל הרע. הרב חיים ויטאל כותב כי מסיבה זו מופיע הצו "לא תחמוד" בסופן של כל הדברות, משום שהוא שקול כנגד כולם...

מדוע אנו נכשלים כ"כ בקלות ב"לא תחמוד"? מדוע אנו חפצים במה שאין ברשותנו? התשובה מונחת בחוסר אמונה בסיסי, אמונה בלתי מספקת בהשגחתו ובהנחייתו של הבורא. אילו האמנו באמת, במעמקי הווייתנו, כי מה שנמצא ברשותנו הוא רצון הבורא, ומה ששייך לזולת אף הוא רצון הבורא, לא הייתה לנו בעיה בכך – גם אם איננו מבינים לחלוטין את התוכנית האלוקית. הבעיה היא כי ברמה מסוימת, מודעת או בלתי מודעת, אנו מאמינים עדיין כי אנו בשליטה, וכי אם נתאמץ קצת יותר נקבל את הדברים שבהם אנו חושקים. קשה לנו מאוד להשלים עם העובדה כי איננו אדונים לגורלנו.

אם כן, הדבֵר העשירי הוא היסוד לכל הדברות האחרים. קנאה היא תוצאה של חוסר אמונה בה'; חוסר אמונה עלול להוביל לעברות החמורות ביותר. אדם המבין כי הכל נובע מרצון ה' ושהדברים כפי שהם במציאות הם לטובתו, לא ייפול למלכודת הקנאה, ולעברות הנגררות אחריה. לכן ניתן לראות באיסור החמדה מפתח לשמירת התורה כולה.

פרק ב. מדוע נתן ה' את עשרת הדברות בהר סיני?

כשחושבים על כך שה' בחר בעשרת הדברות כדי למוסרם בפומבי לעם ישראל בהר סיני, ושדברות אלו נבחרו לחקיקה על לוחות הברית, מסתבר כי למצוות אלו משמעות מיוחדת. למעשה, עשרת הדברות מסכמים את ערכיה המרכזיים של היהדות. לכן, ניתן להחשיבם במידה מסוימת כבסיס ליתר מצוות התורה שעם ישראל עתיד לקבל. מצד שני, אין לראות את המצוות הללו כחשובות יותר משאר המצוות. היהדות מקפידה לא להדגיש את מצוות עשרת הדברות הדגשת יתר ביחס למצוות אחרות בתורה.

7. מבוסס על הרב שמשון רפאל הירש, הוצאת מוסד ברויאר, שמות כ"ד – עשרת הדברות הכינו את עם ישראל ליתר מצוות התורה.

ויש להוסיף: אין להם ל"עשרת הדיברות" קדושה יתירה או חשיבות יתירה על כל מצוה אחרת ממצוות התורה. הם אינם כוללים את כל מצוות התורה, ואף אינם מקודשים יותר מכל המצוות. בפירושו הכריז הקב"ה על עשרת הדיברות כעל מבוא גרידא, מעין הכנה לקראת עיקר כל התחיקה (קביעת חוקים) שתבוא אחריהם: "הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם כך יאמינו לעולם" (שמות ט:ט).

הנה נאמר במפורש, כי תכלית מעמד הר סיני לא הייתה אלא (א) להכין את לב העם עבור קבלת כל שאר המצוות העתידות להימסר להם על ידי משה, ו(ב) לאמת בלבם מעל לכל ספק את העובדה כי "דבֵר ה' אל כל קהלכם" (דברים ה, יח), כפי שראו במו עיניהם. בעבור זה יקבלו גם את המצוות האחרות – כדבר ה' ביד משה, ויקיימו אותן באמונה שלמה, שתעמוד לעד ולנצח נצחים.

כאן מבוארת מטרתה של התגלות פומבית, אך מהי משמעותם של עשרת הדברות עצמם? כיצד הם כוללים את ערכיה הבסיסיים של היהדות?

8. שם, שמות כ"ג – הרעיונות המרכזיים של חמשת הדברות הראשונים.

חמשת הדברות הראשונים מכריזים על מצות ההכרה וההודאה בה' כמושל ושליט בגורלנו ובמעשינו: "אנכי" (מצות עשה) ו"לא יהיה לך" (מצות לא תעשה); והם מניחים במצות "לא תשא" את ההכרה הזאת כיסוד לחיי הפרט והחברה; הם מבטיחים לה במצות "זכור" קיום מעשי על ידי הפסקת עבודה מדי שבוע. והם משמרים אותה במצות "כבד את אביך ואת אמך" על ידי הנחלת נצח מדור לדור בבתי האבות (בבית ההורים, במשפחה).

9. שם – הרעיונות המרכזיים של חמשת הדברות האחרונים.

ענתה מכריזים חמשת הדברות הבאים על המסקנות הנובעות מהכרה זו והודאה זו לגבי חיי החברה. אם ה' הוא המושל היחיד בגורלך, ואם הוא רוצה לשלוט בכל מעשיך, הרי שגם כל אחד ואחד מרעך עומד כמוך תחת השגחתו, ועיני ה' פקוחות על כל מעשה ומעשה שתעשה כלפי רעך. רצון ה' מקיים את רעך כמוך, עושה אותו לאדם ומעניק לו אותן הזכויות שהעניק לך. משפט רעך מקודש בקדושת התורה וכל נכסיו מוקדשים לו מיד ה': חייו, נישואיו, חירותו, אושרו, כבודו, רכושו. לפיכך לא תרצחו נפש, לא תקח את אשתו, לא תגזול את חירותו, לא תקפח את אושרו ואת כבודו על ידי עדות שקר, ואף תכבוש בלבך את יצר התאוה לכל אשר בבית רעך, לכל אשר לו בחיי חלדו.

על אף המשמעות הבסיסית של עשרת הדברות, כפי שלמדנו לעיל, טרחו חז"ל במיוחד להבטיח שלא נראה אותם בטעות כחשובים יותר מאשר שאר מצוות התורה. לכן אין עשרת הדברות כלולים בתפילות הקבועות שלנו. על אף שבתפילה הנאמרת מדי יום כלולות פרשיות מרכזיות בתורה (שלוש פרשיות קריאת שמע), איננו רשאים לומר את עשרת הדברות כל יום.

10. תלמוד בבלי, ברכות יב. – אין אומרים את עשרת הדברות בתפילת שחרית.

וקורין (בבית המקדש) עשרת הדברות, שמע ... אמר רב יהודה אמר שמואל: אף בגבולין בקשו לקרות כן, אלא שכבר בטלום מפני תרעומת המינין.

11. רש"י, שם - ... שמא יחשבו אנשים כי לעשרת הדברות חשיבות יתרה על שאר המצוות.

שלא יאמרו לעמי הארץ: אין שאר תורה אמת, ותדעו שאין קורין אלא מה שאמר הקדוש-ברוך-הוא ושמעו מפיו בסיני.

פרק ג. עשרת הדברות מכילים את כל המצוות.

בנוסף לכך שעשרת הדברות מכילים בתוכם ערכים ומושגים יסודיים המהווים בסיס לתורה כולה, למעשה רומזים דברות אלה, ובמובן מסוים כוללים, את שאר 603 מצוות התורה. זוהי סיבה נוספת לכך שבמעמד הר סיני, ניתנו עשרת הדברות האלה לעם ישראל. כאשר קיבלו את עשרת הדברות הללו, נכללה התורה כולה במסירתם.

1. רש"י, שמות כד:יב – 613 המצוות כלולות בעשרת הדברות.

כל שיש מאות ושלוש עשרה מצוות בכלל עשרת הדברות הן.

יש רמז מופלא להיבט זה של עשרת הדברות, רמז שניתן לייחסו רק למקורה האלוקי של התורה.

2. במדבר רבא יג:מז – בעשרת הדברות יש 613 אותיות, כשם שיש 613 מצוות, ושבע אותיות נוספות המקבילות לימי הבריאה.

את מוצא תרי"ג אותיות יש מן 'אנכי' עד 'אשר לרעך', כנגד תרי"ג מצוות, וז' יתירות כנגד ז' ימי בראשית, ללמדך שכל העולם לא נברא אלא בזכות התורה.

עצם מספרן של האותיות בעשרת הדברות רומז לטבעם המקיף.

3. שפת אמת, יתרו, מצוות זכירת מתן תורה - כשם שנברא העולם בעשרה מאמרות, כך מכילים עשרת הדברות את פרטיהן של כל המצוות האחרות.

דעשרת הדיברות הם כלל כל התורה ומצוות. והם מכוונים מול עשרה מאמרות. וכמו דכל מעשה בראשית וכל מה שמתהווה בעולם בכלל ובפרט היה נכלל בעשרה מאמרות. כמו כן כל התורה ומצוות שנעשו מכל בני ישראל בכלל ובפרט, הכל נכלל בעשרת הדיברות.

נקודות לסיכום החלק הראשון

- עשרת הדברות הם: להאמין באלוקים, לא להכיר באלהים אחרים, לא לשאת את שם ה' לשוא, לזכור את יום השבת, לכבד הורים, לא לרצוח, לא לנאוף, לא לגנוב נפשות, לא להישבע לשקר, ולא לחמוד את רכושו של הזולת או לאלץ אותו לוותר עליו.
- עשרת הדברות כוללים ערכים יהודיים יסודיים.
- על אף משמעותם המרכזית של עשרת הדברות, הזהירו אותנו חכמינו לא להדגיש את חשיבותם הדגשת יתר, לבל נחשוב כי שאר מצוות התורה אינן משמעותיות באותה מידה.
- כל 613 המצוות כלולות בעשרת הדברות.

חלק שני: ההכנה לקבלת התורה בחג השבועות**פרק א. המסגרת של ספירת העומר ומתן תורה**

מתן תורה שינה את מהותו של עם ישראל. לא הייתה אפשרות כי יתרחש אירוע מכוון כזה ללא תקופת ההכנה האינטנסיבית של עם ישראל שקדמה למעמד. כפי שאמרנו בשיעורים על ספירת העומר, רק לאחר שבעה שבועות של הכנה, שבמהלכם עבדו ישראל על תיקון מידותיהם על מנת שיהיו ראויים לקבל תורה, התאפשר לעם ישראל לחוות את מעמד הר סיני.

כל שנה בחג השבועות אנו מקבלים את התורה מחדש, כשם שקיבלו אותה אבותינו לפני אלפי שנים. וכשם שנוקקו אבותינו להתכונן למעמד רוחני זה, אף היום צריך כל יהודי להתכונן לחג השבועות. כיצד אנו מתכוננים לקבלת תורה? תקופת ארבעים ותשעת הימים של ספירת העומר היא תוכנית אלוקית המאפשרת לנו זאת.

1. ספר החינוך, מצוה שו – תקופת ספירת העומר, ההכנה לקבלת תורה, היא התקופה שמיציאת מצרים ועד שבועות.

כי היא כל עיקרן של ישראל ובעבורה נגאלו ועלו לכל הגדולה שעלו אליה, נצטוינו למנות ממחרת יום טוב של פסח עד יום נתינת התורה, להראות בנפשנו החפץ הגדול אל היום הנכבד הנכסף ללבנו, כעבד ישאף צל, וימנה תמיד מתי יבוא העת הנכסף אליו שיצא לחירות, כי המנין מראה לאדם כי כל ישעו וכל חפצו להגיע אל הזמן ההוא.

לפני אלפי שנים נקבע התקדים לתקופת הכנה זו, בספירת העומר הראשונה בהיסטוריה, כאשר הוענקו לאבותינו שבעה שבועות על מנת להיטהר ולתקן עצמם לקראת ההתגלות הגדולה שתתקיים בהר סיני. אך על מה עלינו לעבוד? מה מאפיין אדם שהוא "מוכן" לקבל תורה? נראה כי יש שלושה תחומים עיקריים שבהם צריך האדם לשאוף לתקן את עצמו לקראת חג השבועות: לימוד תורה; תיקון המידות; ועניינים שבין אדם לחברו, המרבים אחדות בעם ישראל.

2. הרב חיים שמואלביץ, שיחות מוסר, עמ' 149 – ההכנה שלנו לחג השבועות מבוססת על מעשיהם של עם ישראל בסמוך למתן תורה.

"ויסעו מרפידים... ויחנו במדבר ויחן שם ישראל נגד ההר", וכותב האורח חיים הקדוש שמננת הכתוב ללמדינו שלשה עניינים שהם עיקרי ההכנה לקבלת התורה.

פרק ב. חיזוק לימוד התורה

המילים הראשונות בפסוק המתאר את הכנותיהם של בני ישראל למתן תורה הן "ויסעו מרפידים". אחרי שהוציא ה' את עם

ישראל ממצרים, הותקפו בני ישראל על ידי עמלק ברפידים. כיצד קשור עניין זה להכנה למתן תורה? אנו יודעים כי התורה מספרת לנו רק דברים שיש להם משמעות עבורנו. בשורשה של המילה "רפידים" נמצאות המילים רפה, רפוי; התורה מרמזת כי עם ישראל נחשף למתקפתו של עמלק משום ש"רפו ידיהם במצוות". היה להם רפיון בלימוד התורה. אילו שקדו בני ישראל על תורתם, הייתה זכות זו מגנה עליהם רוחנית, ומונעת את מלחמתו של עמלק (על אף שניתנה תורה רק לאחר מלחמת עמלק, כבר נצטוו בני ישראל לקיים מספר מצוות; הם היו אמורים לעסוק בלימודן של מצוות אלה).

כאשר אומרת לנו התורה "ויסעו מרפידים", אין היא מתייחסת למסעם הפיזי בלבד; פירוש הדבר הוא שעם ישראל הרחיק את עצמו מן הרפיון המיוצג ברפידים. כדי לקבל תורה, נזקקו ישראל לפתח גישה של התמדה ומסירות כלפי לימודה.

1. אור החיים, שמות יט:ב – להתכונן ע"י חיזוק לימוד התורה.

"ויסעו מרפידים" ... ההכנה הראשונה לקבלת התורה היא התגברות והתעצמות בעסק התורה...

חוכמת התורה היא יקרה מפז, רחבה ועמוקה מני ים. אין זה מפתיע כי נדרשת מידה רבה של מסירות כדי לשלוט בחוכמה נשגבה זו. כל אדם שעוסק בתורה, יודע את ערכה העצום של ה"התמדה", שהיא כלי חשוב ואולי הכרחי לאדם המבקש להיות תלמיד חכם. המפתח להצלחה בלימוד התורה הוא מאמץ תמידי. אך מעבר לכך, באופן ספציפי יותר, מונים חכמינו זכרונם לברכה ארבעים ושמונה דברים המסייעים לאדם לרכוש את חוכמת התורה. כדי להשיג שליטה מלאה בתורה, על האדם להתאמץ ולרכוש לעצמו ארבעים ושמונה דברים אלו, שהם מכלול של תכונות, הליכות, ומאפייני צורת לימוד התורה.

2. פרקי אבות ו:ו – התורה נקנית בארבעים ושמונה דברים.

התורה נקנית בארבעים ושמונה דברים ואלו הן: בתלמוד, בשמיעת האוזן, בעריכת שפתים, בבינת הלב, באימה, בעונה...

אין זה מקרי כי תקופת ספירת העומר כוללת ארבעים ותשעה ימי הכנה למתן תורה. חכמינו, בשליטתם המוחלטת בתורה, לימדו אותנו כי המפתח לרכישת חוכמת התורה מונח בארבעים ושמונה "דברים", או "כלים". מאז שניתנה תורה, הכין עבורנו ה' תקופה של ארבעים ותשעה ימים שבמהלכם נוכל להקדיש יום אחד לכל אחד מארבעים ושמונה הדברים הללו, ואת היום האחרון נקדיש לשליטה בכל הארבעים ושמונה יחד.

3. הרב אהרן קוטלר, משנת רבי אהרן, כרך ג', עמ' 13 – בכל יום מימי ספירת העומר אנו מפתחים תכונות מסוימות המגבירות את לימוד התורה שלנו.

ימי הספירה הם ימי ההכנה למתן תורה. וכיון שקנין התורה תלוי במ"ח דברים שהתורה נקנית בהם (אבות פ"ו) הרי הוא כשאר דברים הנקנים רק בקנינים המועילים להם, וכמו שהאריך בזה הגר"ח זצוק"ל, וא"כ מובן שמדרכי ההכנה להתאמץ ממ"ח דברים אלה ... והמ"ח ימים הם כנגד מ"ח הדברים שהתורה נקנית בהם, ויום המ"ט הוא יום שלם לקדושה בהכנה לקבלת התורה...

והא דהכנה זו למתן תורה נתלית בעומר, היינו להשריש ולנטוע את ההכרה כי הכל מהשי"ת, שזהו ענין העומר, הקרבת הראשית.

פרק ג. תיקון המידות

לאחר שנאמר בתורה "ויסעו מרפידים" ממשיך הפסוק ואומר, "ויחנו במדבר". מכאן רמז לכך כי בני ישראל אימצו מספר תכונות של המדבר כחלק מן ההכנה הרוחנית. הבה נתבונן בתכונות אלו. המדבר הוא שטח אדמה גדול, חסר בעלים, אשר אין בו תכונות מיוחדות. אין בו צמחיה; אין בו מאפיינים שבו יוכל להתגאות; ואין בעלים המונע מן הזולת להשתמש בו. עצם מהותו של המדבר מייצג ענווה. אדם המאמץ גישה "דמוית מדבר" מגלם תכונה זו.

1. הרב חיים שמואלביץ, שיחות מוסר, עמ' 150 – ההיבט השני של ההכנה, מבוסס על ה'אור החיים': להיות עניו ונכון ללמוד תורה מכל אדם.

הכנה שניה לקבלת התורה, כותב האוה"ח, נרמז בכתוב "ויחנו במדבר" והיא תיקון המידות, וביחוד מידת הגאווה, והוא עפ"י מה שאחז"ל (נדרים ג"ה) "כיון שעושה אדם את עצמו כמדבר שהוא מופקר לכל - תורה ניתנה לו במתנה, שנא' 'וממדבר מתנה'."

על אף שחניית ישראל במדבר מעודדת אותנו, כאמור, להשקיע במידת הענווה, דורשת ההכנה למתן תורה כי כל אחד ואחד ישאף לשפר את מידותיו בכל התחומים. תיקון המידות הוא מטרה חשובה בזכות עצמה, אבל הוא גם מרכיב יסודי בהכנה לקבלת תורה.

2. הרב חיים ויטאל, שערי הקדושה, חלק א', שער שני – מידות טובות הן תנאי מוקדם לקיום מצוות התורה.

אין המדות מכלל התרי"ג מצוות, ואמנם הן הכנות עקריות אל תרי"ג המצוות בקיומם או בביטולם ... ונמצא כי יותר צריך ליזהר ממידות רעות יותר מן קיום המצוות עשה ולא תעשה כי בהיותו בעל מדות טובות בנקל יקיים כל המצוות.

לא זו בלבד שימי ספירת העומר מהווים תקופה של שיפור עצמי כללי, הם נותנים לנו תוכנית מחושבת היטב כיצד לעשות זאת. מקורות קבליים משייכים לכל שבוע מספירת העומר מידה שונה באופי האדם, וכל אחד מימות השבוע מציין תת-סעיף של מידת השבוע הזה. אם מנצל האדם כל יום מספירת העומר בניסיון להשתפר בתחום הספציפי ליום זה, עד שתסתיים תקופת ספירת העומר הוא בוודאי יתקדם מאוד – ויהיה מוכן לקבלת התורה.

3. הרב גדליה שור, אור גדליהו, מועדים, עמ' 150 – אנו צומחים בכך שאנו עובדים על מידות מסוימות באישיותנו לפי ימי הספירה.

ימי הספירה הוא זמן לתיקון המדות, שבוע ראשונה לתקן מדת החסד, לתקן האהבה שיהי' כראוי, אהבה להשי"ת ואהבת חברים, שבוע שני' מדת גבורה, לתקן מדת היראה, וכן כל השבועות.

פרק ד. יצירת אחדות יהודית

אף אם אנו מצליחים לתקן עצמנו כפרטים, נותר שלב נוסף בהכנה לקבלת תורה – יצירת אחדות בתוך עם ישראל – העם היהודי. הדרך הטובה ביותר לקרב לבבות בתוך קבוצת אנשים היא שבני הקבוצה יתנו זה לזה.

1. הרב חיים שמואלביץ, שיחות מוסר, עמ' 152 – ההיבט השלישי של ההכנה מבוסס על ה"אור החיים": ליצור אחדות באמצעות גמילות חסדים.

הכנה שלישית לקבלת התורה, "ויחן שם ישראל נגד ההר", וכתב האוה"ח ז"ל "וענין ג', יעוד חכמים בהתחברות בלב שלם ותמים... וכנגד זה אמר 'ויחן ישראל' לשון יחיד, שנעשו כולן יחד כאיש אחד [בלב אחד], והן עתה ראויים הם לקבלת התורה". כי כל אחד עסק בהכנת מקום טוב לחבירו, זה היה כל עסקם בחניה ובצרכיה, והיא היתה הכנתם לקבלת התורה.

מהו הקשר בין אחדות לבין תורה? דרכיה של תורה דרכי נועם הן, וכל נתיבותיה שלום, ועם ישראל ראוי לקבלת תורה רק כאשר הם מסלקים ריב ומחלוקת, ומשכינים ביניהם שלום.

2. מדרש תנחומא ישן, יתרו ט – אנו יכולים לקבל את התורה, שדרכיה דרכי נועם, אם ננהג בדרכי נועם.

דרכיה דרכי נועם וגו'. ביקש הקב"ה ליתן תורה לישראל בשעה שיצאו ממצרים, והיו חולקין זה על זה והיו אומרים בכל שעה נתנה ראש ונשובה מצרימה... כשבאו לרפידים הושוו כולם ונעשו אגודה אחת... אמר הקב"ה התורה כולה שלום, ולמי אתננה לאומה שאוהבת שלום, הוי כל נתיבותיה שלום (משלי ג:י"ז).

נקודות לסיכום החלק השני

- ☞ על מנת להכין עצמנו כראוי לקבלת תורה בחג השבועות, עלינו להתכונן מראש. אופי ההכנה נגזר מן ההכנות שעשו אבותינו בטרם קיבלו את התורה בהר סיני.
- ☞ ההכנה הראשונה היא לחזק את לימוד התורה שלנו, להוסיף לימוד תורה ולהשקיע ברכישתם של ארבעים ושמנונה הדברים שבהם נקנית תורה.
- ☞ ההכנה השנייה היא לעבוד על תיקון מידותינו. נוכל ללמוד את מידת הענווה מן העובדה כי תורה ניתנה במדבר.
- ☞ ההכנה השלישית היא לטפח את אחדות ישראל. כאשר אנו גומלים חסדים זה עם זה, אנו מכינים עצמנו לקבלת תורה, שדרכיה דרכי נועם.

חלק שלישי: מגילת רות

בחג השבועות קוראים בבית הכנסת את מגילת רות, אחת מחמש המגילות הכלולות בתנ"ך. המגילה מספרת על רות, נסיכה מארץ מואב. רות נישאה ליהודי אשר ירד למואב כדי להימלט מן הרעב בארץ ישראל. כאשר מת בעלה של רות, וכן אחיו ואביו, החליטה נעמי, חמותה הענייה והשכולה של רות, לשוב לארץ ישראל. רות זנחה את חינוכה ואת ארץ מולדתה על מנת להתגייר ולהתלוות לנעמי לארץ ישראל. בארץ ישראל היו רות ונעמי חסרות כול, ורות ליקטה שבולים בשדהו של קרוב משפחה עשיר, ששמו בועז, יחד עם עניים נוספים שהתפרנסו מצדקתו. בסופו של דבר, נשא בעז את רות לאשה, והם היו לאבות השושלת של דוד המלך, שושלת המלכות הנצחית של עם ישראל.

פרק א. מדוע אנו קוראים מגילת רות בשבועות?**1. שולחן ערוך, אורח חיים תצ – המנהג לקרוא את מגילת רות בשבועות.**

ונוהגין לומר רות בשבועות.

סיפורה של רות מעביר מסרים הקשורים קשר הדוק לחג השבועות.

2. הרב ישראל מילר, A Gift for Yom Tov, עמ' 123-124 – סיפורה של רות משמש מודל עבורנו כאשר אנו באים לקבל את התורה בשבועות.

אנו קוראים בחומש על מנת לקבל תמונה לגבי מה שקרה לעם ישראל בכללותו במעמד הר סיני. אך על מנת לגלות כיצד יכול כל אחד מאיתנו, כפרט, להביא את עצמו לקבלת תורה בחג השבועות הקרוב, עלינו להתבונן בסיפורה של גיורת-צדק רצינית, אשר קיבלה על עצמה תורה. מעמד הר סיני היה הגיור של העם כולו; היום מצונוה כל אחד ואחד מאתנו להתאמץ לגייר את עצמו מחדש. על מנת ללמוד אותנו כיצד לעשות זאת, מקדיש התנ"ך ספר שלם לסיפורה של אישה אחת שהתגיירה, אולי הגיורת הגדולה מכולם; זוהי מגילת רות.

3. הרב יהושע פפר – יהדות דורשת הקרבה, תכונה שאותה אנו לומדים מרות.

גיורה של רות לאמונה היהודית היה מעשה גדול של הקרבה עצמית. במקום לשוב לחיי התפנוקים ולמעמדה כנסיכה מואביה, דבקה רות בחמותה היהודיה, מתוך נחישות למצוא את מקומה "תחת כנפי השכינה". אחת מן הסיבות לקריאת מגילת רות בשבועות היא להראות כי היהדות דורשת מסירות אמיתית.

פרק ב. רות - הדגמה לאדם המקבל על עצמו עול תורה

ניתן לראות במגילת רות דבר יוצא דופן: ספר שלם בתנ"ך המוקדש לסיפורו של יחיד שהתגייר. אך האמת היא שבמעמדה זה, בולטת רות כדגמה לכל הדורות הבאים, הן של סוג הגרים שאותם מקבלת התורה, והן של המעמד שניתן לגרי צדק העוזבים את חייהם הקודמים על מנת לקבל על עצמם עול תורה ומצוות.

מנקודת מבט הלכתית, מהווה מגילת רות מקור חשוב להלכות הנוגעות לגרים פוטנציאליים. ההלכה דורשת מאתנו לבדוק את רצינותם של מועמדים לגיור על ידי ניסיון להניא אותם מכוונתם; לומדים ממגילת רות עד היכן צריך לנסות להניא אותם, ועד כמה עליהם להיות נחושים על מנת שיתקבלו.

1. רש"י, רות א:טז – מרות לומדים הלכות גיור.

אל תפגעני בי. אל תפצרי בי. כי אל אשר תלכי אלך. מכאן אמרו רבותינו ז"ל (יבמות מז:): גר שבא להתגייר מודיעים לו מקצת עונשים שאם בא לחזור בו יחזור. שמתוך דברים של רות אתה למד מה שאמרה לה נעמי.

2. תרגום, רות א:טז-יז – קבלתה של רות את ההלכה היהודית (חלק מתהליך הגיור).

אמרה רות, "אל תפצירי בי עוד לעזוב אותך כי ברצוני להתגייר." אמרה לה נעמי, "אנו מחוייבים לשמור שבתות וימים טובים, בהם אסור לנו ללכת יותר מאלפיים אמה מחוץ לעיר." השיבה רות, "אל אשר תלכי אלך." אמרה נעמי, "אנו מצווים לא לדור עם עמים אחרים." השיבה רות, "ובאשר תליני אלין."

אמרה נעמי, "אנו מצווים לשמור שש מאות ושלוש עשרה מצוות." השיבה רות, "עמך עמי." אמרה נעמי, "אסור לנו לעבוד אלהים אחרים." השיבה רות, "אלקך אלקי." אמרה נעמי, "יש לנו ארבע מיתות בית דין... השיבה רות, "באשר תמותי אמות... ואל תוסיפי לדבר אלי עוד; כה יעשה ה' לי וכה יסיף כי המות יפריד ביני ובינך."

ואמרת רות לא תקניטי בי למשבקיך למיתב מן בתרך ארום תאיבא אנא לאתגיירא אמרת נעמי אתפקדנא למטר שביא ויומי טבא בגין דלא להלכה בר מתרין אלפין אמין אמרת רות לכל מן די את אזילא אזיל אמרת נעמי אתפקדנא דלא למבת כחדא עם עממיא אמרת רוב לכל אתר די תביתי אבית.

אמרת נעמי אתפקדנא למנטר שית מאה ותלת עסר פקודיא אמרת רות מה דנטרין עמיך איהא נטרא אנא כאילו הוו עמי מן קדמת דנא אמרת נעמי אתפקדנא דלא למפלח פולחנא נוכראה אמרת רות אלהך הוא אלהי אמרת נעמי אית לנא ארבע דיני מותר לחייביא ... אמרת רות לכל מה דתמותי אמות ... ולא תוסיפי עוד למללא כדנן יעביד ה' לי וכדנן יוסיף עלי ארום מותא יהא מפריש ביני ובינך.

על אף שעלינו לנסות, בהתחלה, להניא את המתגיירים מכוונתם, כאשר מתגייר אדם מתוך מניעים כנים נתייחס אליו בכבוד רב.

3. מדרש משלי לא – רות אשת חיל.

"רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כולנה." זו רות המואביה, שנכנסה תחת כנפי השכינה.

פרק ג. אישור לייחוסו של דוד המלך

רעיון נוסף המתגלה במגילת רות הוא מתן תוקף לשושלת של דוד המלך. מאחר שדוד היה צאצא של רות, שהייתה גיורת מן העם המואבי, התגלעה מחלוקת לגבי ייחוסו. כדי לתת לו תוקף כמלך ישראל, נדרשו חכמים לפרסם מסורת בלתי ידועה: התורה אוסרת רק על גברים מואביים המתגיירים לשאת נשים מעם ישראל, ואילו מואביות שהתגירו, כגון רות, מותרות לבוא בקהל, כלומר להינשא לגברים מעם ישראל. מאחר שדוד המלך הוא אבי השושלת של מלכות ישראל, אשר ממנה יצא המשיח באחרית הימים, חיוני לקבוע כי ייחוסו הוא ללא רבב. מגילת רות מעידה על כך שגיורה ונישואיה לבועז היו כשרים ומקובלים על פי דין תורה.

1. דברים כג:ד – גברים עמונים ומואבים אינם רשאים לשאת נשים מעם ישראל אף אם הם מתגיירים.

לא-יבא עמוני ומואבי בקהל ה': גם דור עשירי לא-יבא להם בקהל ה' עד-עולם.

2. תלמוד בבלי, יבמות עז. עז: – דוד המלך היה צאצא של גורת מואביה (רות) שהותרה לבוא בקהל.

אמר לו דואג האדומי [לשאול המלך], עד שאתה שואל עליו אם הגון הוא למלכות אם לאו, שאל עליו אם ראוי לבוא בקהל אם לאו. מדוע? משום שהוא צאצא של רות המואביה ... העלה דואג טענות אלו בפניהם והם שתקו. הוא רצה להוציא הכרזה נגדו [נגד דוד]...

אך [עמושא] חגר את חרבו ואמר: כל מי שאינו שומע הלכה זו ידקר בחרב; כך מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי: עמוני ולא עמונית, מואבי ולא מואבית ... באותו זמן היו שמואל ובית דינו קיימים.

א"ל דואג האדומי עד שאתה משאל עליו אם הגון הוא למלכות אם לאו שאל עליו אם ראוי לבא בקהל אם לאו מ"ט דקאתי מרות המואביה ... אקשי להו דואג כל הני קושייתא אישתיקו בעי לאכרוזי עליה מיד...

חגר חרבו כישמעאל ואמר כל מי שאינו שומע הלכה זו ידקר בחרב כך מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית... שאני הכא דהא שמואל ובית דינו קיים.

במה קשור כל זה לחג השבועות? לפי המסורת, שבועות הוא יום הולדתו ויום פטירתו של דוד המלך – תאריך מתאים למתן תזכורת שנתית כי אין רבב ביחוסה של שושלת המלוכה.

3. שערי תשובה, אורה חיים תפד:ב – דוד המלך נולד ונפטר בשבועות. ראוי ביום זה לקרוא על ייחוסו.

נוהגים לומר רות בשבועות וא"א בבכ"ש דף קכ"א הטעם שלפי שדוד המלך ע"ה מת בעצרת והקב"ה ממלא שנותיהם כו' ובודאי בעצרת נולד ומגילת רות נכתב לייחס דוד.

במשך הדורות, הלכו אנשים נוספים בעקבות הדגמה של רות. רבים מהם נמשו חיי נוחות ומעמד, עזבו את משפחותיהם, את חינוכם ואת חייהם הנוחים על מנת לחסות תחת כנפי השכינה. הקרבתם העצמית בולטת כדגמה מזהירה ומלאה גבורה למסירות ליהדות ולערכיה.

כפי שמספר לנו הרב נתן גמדות, המסלול שלו לגילוי עצמי – הטרנספורמציה שלו מנסיך לרב – היה רצוף פגישות מקריות, חוויות מיסטיות ונקודות מנחות, שכולם תוזמנו כדי להוביל אותו לחייו הנוכחיים כיהודי שומר מצוות. הרב גמדות, בלשן בעל תעודת הצטיינות מאוקספורד, הוא נכדו של מלך סוויילנד לשעבר, ונצר לשושלת גמדות המלכותית אשר מלכה בסוויילנד (הגובלת עם דרום אפריקה) במשך דורות רבים.

הוא נפגש לראשונה עם היהדות במהלך לימודיו באוניברסיטה, בקורס לספרות איטלקית. הרב גמדות, השולט בשתיים עשרה שפות, ראה כי אחד הסטודנטים כותב במהירות בכתב שאותו לא זיהה. הוא הסתקרן. מיד לאחר השיעור, אמר לו הסטודנט כי הוא כותב בעברית. "בדרך כלל אני אטי בקבלת החלטות", מודה הרב גמדות. "אך מיד לאחר ששוחחתי עם אותו סטודנט, מיהרת למחלקה לשפות ונרשמתי לקורס בסיסי בעברית." שישה חודשים אחר כך, שלט כבר המומחה לשפות בעברית בסיסית והשתתף בשיעורי עברית עם דוברי עברית. "במהלך השיעור הראשון, האזנתי להקלטה של קריאה בתורה בפרשת לך לך, והמילים צילצלו באוזניי," אמר הרב גמדות. "חשתי כי הטקסט מדבר אליי. נדמה היה כי העברית מדברת אל נשמתו והתחלתי לקרוא עוד ועוד טקסטים עד שנתקלתי ב'משנה תורה' לרמב"ם, אשר הצית בי אש אמיתית. אהבתי אותו מאוד. לקחתי עמי כרך של משנה תורה לכל מקום, ושוחחתי על הכתוב בו עם חבריי היהודים בקמפוס, אשר לא התמצאו כל כך במסורת שלהם עצמם. למרבה הפלא, ההתלהבות שלי כלפי דתם עוררה אותם, והם התחילו ללמוד בעצמם. היה מוזר למדי, כי האדם המקרב אותם ליהדותם אינו יהודי בעצמו."

יום אחד, באביב 1988, התרחשה אחת מן הפגישות המיסטיות שאלהן מתייחס הרב גמדות. "ישבתי במסעדת הקמפוס ושתיית

כוס קפה. נכנס למקום אדם בלתי מוכר והתחיל לשוחח עמי בעברית, " הוא אמר. הרב גמדה מעולם לא פגש איש זה קודם לכן – פרופסור אורח מיישראל – אך נדמה כי האיש ידע הכל עליו. "האם תרצה לעשות דוקטורט בשפות באוניברסיטה העברית בירושלים.... עם מלגה מלאה?" שאל הפרופסור.

"כאשר עזבתי את דרום אפריקה, קיננה בי תחושה חזקה כי העזיבה היא לצמיתות, ושאיני נוסע רק למספר שנים, אלא נכנס לדבר גדול הרבה יותר, " אומר הרב גמדה. "חשתי כי הופעתו של הפרופסור באותו היום לא הייתה רק מקרה – זה היה איתות מאלוקים. תמיד האמנתי כי הא-ל מנחה אותי, ושעליי להיות קשוב לאיתותים שהוא מוסר. המוטו שלי היה: 'לך בעקבות האיתותים, אף אם אינך יודע להיכן יובילו אותך.' במקרה ספציפי זה, הם לקחו אותי לירושלים."

"במשך שנתיים למדתי קורסים בעברית מקראית, עברית מודרנית, ארמית, אך חשתי כי משהו חסר, " אומר הרב גמדה. "לא יכולתי לשים על זה את האצבע, אך חסר היה ממד מסוים שאותו מצאתי בלימודי הרמב"ם. הייתי במבוכה... ניסיתי להבין מה העברית רוצה לומר לי... ולא ידעתי כיצד להתקדם. ואז התקשרו אלי ידידי היהודים שאותם השארתי בדרום אפריקה. " הרב גמדה זכר שכאשר הכיר לידידיו את 'משנה תורה', הוא עורר את עניינם ביהדות, אך הוא לא ידע באיזו מידה. אף הם הגיעו ארצה ולמדו בישיבה (אור שמח). "בוא הצטרף אלינו, " הפצירו בו.

לאחר הלימודים באוניברסיטה העברית, נרשם הרב גמדה ללימודים מלאים ב'אור שמח', ובסופו של דבר למד שם חמש שנים. ב-1995, עזב הרב גמדה את אור שמח על מנת ללמוד בישיבת בריסק, אחת מן הישיבות המעולות בירושלים. הוא סיים את לימודיו בשנת 2000, הוסמך לרבנות, נשא אשה וכעת עוסק בחינוך יהודי. (מתוך העיתון Jewish Action, קיץ 2006)

נקודות לסיכום החלק השלישי

- ☞ בשבועות אנו קוראים מגילת רות, סיפורה של נסיכה נוכריה אשר התגיירה והייתה לאם מלכות דוד.
- ☞ רות בולטת כדמות מופת של מסירות נפש לתורה והקרבה עצמית לקיים את מצוותיה. מסר זה מתאים לחג השבועות, שבו עלינו לקבל על עצמנו את התורה.
- ☞ מגילת רות היא מקור להלכות רבות וחשובות בקשר לגיור.
- ☞ מגילת רות היא גם מקור חשוב המציג את ייחוסו הכשר של דוד המלך.

חלק רביעי: מנהגי חג השבועות

רבים מן החגים שלנו מצוינים במצוות מיוחדות; בראש השנה תוקעים בשופר, בסוכות חייבים בסוכה וארבעת המינים, בפסח – מצה וליל הסדר. על אף שאין מצוות מסוג זה בחג השבועות, מתייחד החג במספר מנהגים מכובדים – אשר, על אף שאינם מפורסמים כל כך, הם מלאי משמעות.

פרק א. לימוד תורה בליל שבועות

אחד ממנהגי חג השבועות הוא ללמוד תורה כל הלילה (בחו"ל, שבו חוגגים את חג השבועות יומיים, נהוג מנהג זה רק בלילה הראשון). ברחבי העולם, מתאספים יהודים בבתי הכנסת ולומדים תורה במשך כל הלילה, עד הנץ החמה – ואז מתפללים תפילת ותיקין. מהו מקור המנהג הזה?

1. שיר השירים רבה א:יב – ביום מתן תורה, כאשר ירד ה' על הר סיני לתת תורה, בני ישראל ישנו.

הקב"ה הקדים דכתיב (שם) ויהי ביום השלישי בהיות הבקר וכתוב (שם) כי ביום השלישי ירד ה' לעיני כל העם, ישנו להם ישראל כל אותו הלילה לפי ששינה של עצרת עריבה והלילה קצרה, אמר ר' יודן אפילו פורטענא (פרעוש) לא עקץ במ.

בא הקדוש ברוך הוא ומצאן ישנים התחיל מעמיד עליהם בקלאנין (משמיעי קול) הה"ד ויהי ביום השלישי בהיות הבקר ויהי קולות וברקים והיה משה מעורר לישראל ומוציאן לאפנתו של מלך מלכי המלכים הקב"ה.

2. מגן אברהם, אורח חיים תפד – על מנת לתקן את הטעות של הדור שקיבל תורה, אנו נעורים כל הלילה בחג השבועות ולומדים תורה.

איתא בזוהר שחסידי הראשונים היו נעורים כל הלילה ועוסקים בתור' וכבר נהגו רוב הלומדים לעשות כן ואפשר לתת טעם ע"פ פשוטו לפי שישראל היו ישנים כל הלילה והוצרך הקב"ה להעיר אותם כדאיתא במדרש לכן אנו צריכים לתקן זה.

אך מעבר לתיקון טעותם של אבותינו, המעשה שלנו של לימוד כל הלילה חשוב כהפגנה של מחויבותנו הפנימית, הרגשית, לתורה.

3. הרב יצחק ברקוביץ, כולל ירושלים – הפגנת מסירותנו ללימוד התורה

יש סיבה מיוחדת להיות ערים כל הלילה וללמוד תורה בחג השבועות. אף אם יטענו כי ניתן ללמוד שעות רבות יותר בשבועות אם ינהג האדם לפי השגרה הרגילה שלו, כאן המטרה היא שונה. אנו מראים מסירות יוצאת דופן, בלתי מתפשרת, ללימוד התורה - ביום שבו ניתנה תורה לעם ישראל.

משמעותו של מנהג זה מודגשת על ידי המקורות המציינים כי הוא מעניק הגנה מסוימת למקיימים אותו.

4. משנה ברורה תפד:א – הערנות בליל שבועות מעניקה חיים והגנה מנוק במשך השנה.

ואיתא בשו"ע האר"י ז"ל דע שכל מי שבליילה לא ישן כלל ועיקר והיה עוסק בתורה מובטח לו שישלם שנתו ולא יארע לו שום נזק.

פרק ב. אכילת מאכלי חלב

ברוב החגים, מקובל ורצוי לאכול מאכלי בשר כדי להרבות שמחה ולכבד את החג. אך בשבועות יש מנהג מיוחד להגיש אף מאכלי חלב. הסבר אחד לכך הוא שאכילתם של מאכלי חלב וגם מאכלי בשר רומזת לקורבן שתי הלחם, שאותו מצווה התורה להביא בשבועות.

5. שולחן ערוך, אורח חיים תפד – זכר לקורבן שתי הלחם.

נוהגין בכל מקום לאכל מאכלי חלב ביום ראשון של שבועות. ונראה לי הטעם, שהוא כמו השני תבשילין שלוקחים בליל פסח, זכר לפסח וזכר לחגיגה, כן אוכלים מאכל חלב ואחר כך מאכל בשר, וצריכין להביא עמהם ב' לחם על השלחן שהוא במקום המזבח, ויש בזה זכרון לב' הלחם שהיו מקריבין ביום הבכורים.

2. משנה ברורה תפד:יד – הרמז לשתי הלחם מצוי בעובדה כי אכילתם של מאכלי חלב ומאכלי בשר דורשת מאיתנו להשתמש בשתי ככרות לחם נפרדות בארוחה.

כמו השני תבשילין וכו' כן אוכלים וכו' - ר"ל כשם שבפסח עושין זכר לקרבן כן אנו צריכין לעשות בשבועות זכר לשתי הלחם שהיו מביאין וע"כ אוכלים מאכלי חלב ואח"כ מאכל בשר וצריכין להביא עמהם שתי לחמים דאסור לאכול בשר וחלב מלחם אחד ויש בזה זכרון לשתי הלחם.

בנוסף לכך, אנו לומדים כי אבותינו אכלו מאכלי חלב בחג השבועות הראשון, לאחר שקיבלו תורה, משום שרק אז למדו את ההלכות הנוגעות להכנת בשר, ולא היה להם הפנאי להכין בשר כשר.

3. שם תפד:יב – זכר לשמירת הכשרות של עם ישראל לאחר מתן תורה.

כי בעת שעמדו על הר סיני וקבלו התורה [כי בעשרת הדברות נתגלה להם עי"ז כל חלקי התורה כמו שכתב רב סעדיה גאון שבעשרת הדברות כלולה כל התורה] וירדו מן ההר לביתם לא מצאו מה לאכול תיכף כי אם מאכלי חלב, כי לבשר צריך הכנה רבה, לשחוט בסכין בדוק כאשר צוה ה' ולנקר חוטי החלב והדם ולהדיח ולמלוח ולבשל בכלים חדשים כי הכלים שהיו להם מקודם שבישלו בהם באותו מעל"ע נאסרו להם, ע"כ בחרו להם לפי שעה מאכלי חלב ואנו עושין זכר לזה.

4. שם תפד:יג – התורה משולה לדבש וחלב.

גם נוהגין בקצת מקומות לאכול דבש וחלב מפני התורה שנמשלה לדבש וחלב כמוש"כ דבש וחלב תחת לשונך וגו'

אכילת מאכלי החלב היא גם סמלית:

5. הרב שמועון פינקלמן, Dairy on Shavuot, מתוך "שבועות" בהוצאת ארטסקרול – כשם שחלב אם מספק לתינוק את כל צרכיו התזונתיים, מספקת התורה לעם ישראל את כל צרכיו הרוחניים.

לא על הלחם לבדו יחיה האדם, וכן אין הוא יכול להתקיים רק על מים. אך אחד מן הנסים של הלידה הוא שחלב האם מספק לרך הנולד את כל צרכיו התזונתיים. במובן זה, דומה התורה לחלב, כי היא כוללת בתוכה את כל צרכיו הנפשיים של האדם לשם חיות וצמיחה רוחניים. לכן, מאכלי החלב בשבועות רומזים לתורה עצמה (אמרי נעם).

פרק ד. קישוט בית הכנסת בירק

מנהג חגיגי נוסף בשבועות הוא קישוט בית הכנסת בצמחים ובפרחים.

1. שולחן ערוך, אורח חיים תפד – הפרחים והצמחים המקשטים מעוררים את שמחת מתן תורה.

ונוהגין לשטח עשבים בשבעות בבית הכנסת והבתים, זכר לשמחת מתן תורה.

2. משנה ברורה תפד:י – הקישוטים רומזים לעובדה כי הר סיני פרח כולו באופן נסי במתן תורה.

זכר לשמחת מתן תורה - שהיו שם עשבים סביב הר סיני כדכתיב הצאן והבקר אל ירעו וגו'.

בנוסף לרמז למתן תורה, רומזים הפרחים להיבט נוסף של חג השבועות – יום שבו נידון העולם על פירות האילן.

3. מגן אברהם, אורח חיים תפד:ה – הקישוטים מזכירים לנו כי בשבועות נידון העולם על פירות האילן.

ונוהגין להעמיד אילנות בבה"כ ובבתים ונ"ל הטעם שזיכרו שבעצרת נידונין על פירות האילן ויתפללו עליהם.

נקודות לסיכום החלק הרביעי

- ☞ נהוג להישאר ערים כל הלילה בחג השבועות וללמוד תורה. בדרך זו, אנו מתקנים את טעותם של אבותינו, אשר לא השכימו קום כדי לקבל תורה בחג השבועות הראשון. אנו גם מראים בכך את מסירותנו ללימוד התורה.
- ☞ נהוג לאכול מאכלי חלב בשבועות. סיבות מספר ישנן לכך, ביניהן: לרמז ל"שתי הלחם" שהובאו בשבועות; להזכיר כי אבותינו אכלו מאכלי חלב לאחר שקיבלו תורה; ומשום שמאכלי חלב הם הסמל של מחיה מושלמת, כשם שהתורה מספקת את כל צרכינו הרוחניים.

נהוג גם לקשט את בית הכנסת בירק ובפרחים לחג השבועות. קישוט זה משקף את שמחתנו על קבלת התורה, וכן רומז לכך כי כאשר ניתנה תורה, פרחו צמחים ופרחים על הר סיני. מלבד זאת, זהו רמז לכך שבשבועות נידון העולם על פירות האילן.

סיכום השיעור

מדוע ניתנו עשרת הדברות בהר סיני?

עשרת הדברות אינם קדושים יותר או חשובים יותר ממצוות אחרות. ה' נתן לנו את עשרת הדברות בהר סיני כי הם כוללים את הערכים התורניים הבסיסיים ובכך מכינים אותנו לקבל את שאר התורה. חמשת הדברות הראשונים מחדירים את הידיעה כי חיינו נשלטים לחלוטין על ידי האלוקים, וחמשת הדברות האחרונים מזכירים לנו כיצד נשלטות מערכות היחסים שלנו בידיו. עשרת הדברות מקיפים את כל 613 מצוות התורה.

מדוע מהווה ההכנה ציר מרכזי בחוויית החג וכיצד מתכוננים?

התורה היא יקרה מפז ורחבה מני ים, ולא ניתן לרכוש אותה כראוי ללא הכנה מוקדמת. אבותינו קיבלו את ימי ספירת העומר כדי להתכונן לקבלת התורה, ואנו יכולים ללמוד מהם כיצד להכין עצמנו לחג השבועות. מתכוננים בעיקר בשלושה תחומים: הגברת לימוד התורה, תיקון המידות, והוספת אחדות בעם על ידי גמילות חסדים ונתינה.

מה הייתה המהות הייחודית של רות, שבעטיה אנו קוראים את מגילת רות?

כאשר אנו מקבלים את התורה ואת מצוותיה, אנו יכולים ללמוד מן הדגמה של רות, נסיכה נוכריה, אשר נטשה את חיי המעמד והתפנוקים שלה כדי להתגייר ולהצטרף לעם ישראל. מסירות הנפש של רות הפכה אותה, בסופו של דבר, לדמות מרכזית בהיסטוריה היהודית: אם-סבו של דוד המלך.

מדוע אנו לומדים תורה במשך כל ליל שבועות, אוכלים מאכלי חלב בהג ומקשטים את בית הכנסת בירק לקראתו?

אנו מקדישים את כל הלילה ללימוד תורה כדי לתקן את טעותם של אבותינו, אשר לא השכימו קום ביום קבלת התורה, וכן כדי לבטא את מסירותנו ללימוד התורה. אנו אוכלים מאכלי חלב כדי להזכיר את קורבן שתי הלחם בבית המקדש ולהנציח את העובדה כי אבותינו אכלו מאכלי חלב לאחר שקיבלו תורה. אנו מקשטים את בית הכנסת בפרחים כדי לבטא את שמחתנו על קבלת התורה, לרמוז לעובדה כי פרחים פרחו בהר סיני כאשר נתן לנו ה' את התורה, וכן להזכיר כי העולם נידון בשבועות על פירות האילן.

שיעור זה נכתב על ידי הרב דוד סדלי

ונערך על ידי צוות תוכנית הלימודים של "מורשה"